

HEVES MEGYE DOLGOZÓ NÉPÉNEK HARCA ÉS ELLENÁLLÁSA A HORTHY-FASIZMUS ÉVEIBEN

FRIEDRICHNÉ DR. KOVÁCS IRÉN

(Közlésre érkezett: 1974. december 15.)

Hazánk felszabadulásának 30. évfordulója, valamint a XI. kongresszusra való készülés jó alkalom arra, hogy visszatekintsünk a megtett útra.

Az emlékezéshez, a számvetéshez nemcsak a felszabadulás utáni erőfeszítéseink tartoznak, hanem azok az évek is, amikor még csendőrszuroknyok között, tömlőben, börtönben vagy a frontra üzötten, és mégis a felszabadulás reményével küzdöttek népünk legjobbjai, a munkásosztály élenjáró harcosai a szabadságért, a függetlenségért, az emberibb életért.

E rövid cikk nem tud hiánytalan, sőt még csak megközelítően sem hű krónikása lenni ennek az időszaknak. Nem lehet, mert az elnyomás és fasizmus elleni harcot, a kommunisták mozgalmának és munkájának eredményeit, sokszor szerénynek tűnő eseményeket nem lehet rubrikázva, számoszlopokba, képletekbe összesítve kifejezésre juttatni. Akik élő szemtanúi vagy aktív részesei voltak ezeknek az időknek, azok tudják, hogy szinte lehetetlen akár egy-egy akció hangulatát is szemléltetve visszaadni, bemutatni azt a sok izgalmat, azt a sok erőfeszítést, amely az egyes haladásért küzdők tevékenységét jellemezte. Szinte lehetetlen felsorolni azokat az eseményeket, akadályokat, nehézségeket, azt a küzdelmet, amelyből összetevődött megyénkben is a haladó erők, a kommunisták harca — a munkásmozgalom.

A munkásmozgalommal foglalkozóknak, kutatóknak felelősségteljes, nagyszerű feladata elemezni, vizsgálni, kutatni, hogy szocialista társadalmunk vezető ereje, a munkásosztály, a felszabadulás előtt mennyiben volt jelen a megye életében, mennyire ismerte fel osztályhelyzetét, hogyan harcolt osztályérdekeinek érvényesítéséért — az ellenforradalmi Horthy-korszak körülményei között, tagjai hogyan védték a kizsákmányoltak becsületét, hogyan készültek a második proletárdiktatúrára, hogyan voltak élesztői, harcosai az ország alapvető érdekeit, nemzeti érdekeit, egyedül kifejező szocialista politikának?

Az ellenforradalmi korszak alatti munkásmozgalom dokumentálható és hitelesíthető részének, mind szélesebb körű feltárása megyénkben és megyeszékhelyünkön, Egerben is folyamatban van.

E cikk keretében — a lehetőségekhez képest — azt szeretném bemutatni, milyen feltételek között bontakozott ki Heves megye dolgozó népé-

nek harca, ellenállása a Horthy fasizmus politikájával szemben, és milyen mértékű volt ez a harc, hogyan járult hozzá megyénkben a demokratikus élet megteremtéséhez, a szocialista társadalom építésének megindulásához.

A gazdag és csaknem kimeríthetetlen, soha le nem zárható krónikából kívánok bemutatni néhány állomást.

A Tanácsköztársaság forradalmi kísérlete a megye elavult társadalmi szerkezetének radikális átalakítására, kirívó ellentmondásainak megszüntetésére vereséget szenvedett és átmenetileg lekerült napirendről. Az ellenforradalom győzelmét követő időszakban az osztályrend régi formáinak visszaállítása különösen anakronisztikussá vált. Századunk első felének Magyarországra, és így megyénkre is, nagyon találóak Marx szavai: „A modern nyomorúságok mellett az öröklött nyomorúságok egész sora nehezedik ránk, amelyek abból erednek, hogy ősi, elavult termelési módok és a velük járó anakronisztikus társadalmi és politikai viszonyok továbbtengetik létüket” [1].

A Horthy fasizmus éveiben már a századforduló körül elavult és különösen ellentmondásos társadalmi viszonyok újabb negyedszázadra konzerválódtak.

Heves megye gazdasági-társadalmi életére a mezőgazdaság volt a jellemző.

1930-ban a megye 139 283 kereső és 177 646 eltartott lakosa közül, 93 897 paraszt, akik 112 815 lelket tartanak el. Eszerint tehát a kereső lakosság 67,3 százaléka, az eltartottak 63,6 százaléka élt mezőgazdaságból.

Lényeges, hogy a dolgozó parasztság 49 százaléka olyan földművelő napszámos (agrárproletár), aki más birtokán volt kénytelen dolgozni, hogy megkeresse mindennapi kenyerét.

A megye ipara jóval fejletlenebb volt. A magas klérus biztonságosabbnak tartotta a munkásosztály számszerű növekedésének visszafogását.

A megye össznépességéből

1920-ban 11,4 százalék — 30 056 fő

1930-ban 13,3 százalék — 42 252 fő dolgozott az iparban.

Az összes kereső iparosoknak mintegy 30 százaléka keresete önálló iparosként kenyerét, a többi mint ipari munkás és alkalmazott kisebb-nagyobb ipari vállalat szolgálatában állott. A megye ipara kisipari jellegű volt. Túlnyomó részt a néhány segéddel dolgozó kisebb vállalat a jellemző. Kevés volt a húsz segédnél többel dolgozó vállalat, nagyobb létszámmal mindössze 19 vállalat dolgozott a megyében ezekben az években [2].

Ipari szempontból a legfejlettebb a megye három városa: Eger, Gyöngyös és Hatvan. A megyei ipari vállalatok 35 százaléka, a nagyobb ipari telepeknek túlnyomó többsége, mintegy 80 százaléka ezekben a városokban összpontosult. A megye iparágai közül a legfejlettebb a ruházati ipar volt. Másik jelentős ipara a vas- és fémipar, ebben az iparágban a legjelentősebb az egrői Lakatos- és Lemezárugyár (67 fővel).

Az élmezőny és élvezeti cikkek gyártásával foglalkozó vállalatok száma kevesebb volt a megyében, de ezekben a foglalkoztatottak száma magasabb. Ebben az iparágban a legjelentősebb a hatvani Cukorgyár 298

fővel, az egri Dohánygyár 538 fővel és a gyöngyösi Konzervgyár. A három nagyvállalatnál összesen 850—900 fő dolgozott [3].

Az építőipar is a megye jelentősebb iparágai közé tartozott, az 1930-as adatok szerint 587 munkást foglalkoztatott. Jelentősebb üzemek ezenkívül a felnémeti Fűrésztelep 119, a mátradereskei Téglagyár 49, a paradí Üveggyár 93 munkással, illetve alkalmazottal [4].

Bányászattal a megye lakosságának alig 2 százaléka foglalkozott. 1920-ban 1713 bányász, 1930-ban 2146 bányász dolgozott a bányákban. Szénbányászat Egercsehiben, Nagybátonyban, Rózsaszentmártonban, Nád-ujfalun és Gyöngyös határában folyt. Ezenkívül működött a gyöngyös-oroszi rézbánya 40 fővel, a recski érchánya 86 munkást foglalkoztatott.

A megye ipara az 1930—40. közötti években bizonyos fokú fejlődést mutat, ennek ellenére megmaradt a megye agrárjellegűnek, amelyben meghatározó szerepet játszottak a nagy papi birtokok. Az egri római katolikus főkáptalan birtoka 62 372 katasztrális hold, valamint az egri érsek-ség vagyona, amely szintén nem sokkal volt kisebb. A megye területén 37 075 katasztrális holdat tett ki.

A megyeszékhelynek, Eger városának jelentősége csökkent a Horthy-fasizmus éveiben. A korábbi századokban elért művelődési és gazdasági ereje megcsappant.

A város az 1930—40 közötti években, de az egész ellenforradalmi korszakban ipari szempontból, hazánk jelentősebb vidéki városaihoz viszonyítva fejletlennek mondható. A gyáripárt tulajdonképpen a Dohánygyár képviselte, ezenkívül még a Lakatos- és Lemezárugyár érdemel említést. A városban ugyan több kisüzem nevében viselte a gyár jelzöt, pl. a Hering-féle mezőgazdasági gépgyár és vasöntöde, az egri hordó- és faárugyár, a szikvízgyár, ecetárugyár — azonban lényegében ezek kisiparosok vagy középiparosok üzei voltak.

Középiparosok voltak pl.: a Nagy-testvérek építőipari vállalkozása, a Mathézer-féle asztalosüzem, a Baranyi és Losonczy-féle kárpitos- és asztalosüzem, valamint a Kánya építésztestvérek építőipari vállalkozása.

A városban a keresők száma az iparban az 1930-as években: 3746 fő. Ezen belül azonban 1006 körül volt az önálló, a tulajdonképpeni értelemben vett munkás 1930-ban 2740 főt tett ki [5].

Eger jellegét, gazdasági-társadalmi, politikai arculatát erősen befolyásolta a nagyszámú kis földterülettel rendelkező *agrárproletárság* jelenléte. Az 1930-as években ez a lakosság 33,5 százalék volt, 10 195 fő. A 10 195 fő őstermelőből 4260 volt a keresők száma (3492 férfi és 768 nő) és 100 keresőre 140 eltartott jutott [6].

A város társadalmi tagozódására jellemző még — az 1930-as Horthy-korszak statisztikája szerint is — a polgári és egyházi közszolgálatban állók, illetve a nyugdíjasok és tőkepénzesek csoportja, amely ebben a kategóriában közel 2500 főt tett ki [7].

Ezekből a számokból arra is következtetni lehet, hogy mennyire uralta a várost a polgári és egyházi közszolgálat, és hogy elég nagy volt a politikailag érdektelenek, közömbösek száma is.

Kevés volt megyénkben a gyárkémény, annál több a templomtorony, különösen Egerben. Ezért született meg ez a közmondás is: „Válogat, mint az egriek a templomban.”

Az egész megye életében meghatározó szerepet játszott mindig a pap-ság, de főleg Egerben. Nem hiába tartotta még a nóta is a papok városának, elnevezték kis Rómának. Eger ugyanis egyházmegyei székhely volt.

A Tanácsköztársaság után a megye társadalmi-politikai életében meghatározó szerepet játszott Szmrecsányi Lajos érsek és 14 kanonokja. A megye uraival, csendőrséggel, rendőrséggel összefogva a szószékről, az újságokon keresztül, és nem utolsó sorban a munkaadókon keresztül igyekeztek hatni a munkásokra, parasztokra, hogy minél előbb elfelejtsék a Tanácsköztársaságot, a szovjet példát, a munkáshatalmat, meg mindent, ami változtatni akart a fennálló viszonyokon.

A Horthy-fasizmus éveiben az illegálisba kényszerített szocialista-kommunista mozgalom után, a szakszervezeti élet felszámolására tett intézkedések, további súlyos csapást jelentettek a haladásért küzdők harcára. A Bethlen—Peyer paktum még nehezítette küzdelmüket. A munkásságot eláruló opportunistá-reformista megegyezés nélkül is sok nehézséget jelentett volna a nagyüzemi munkásságot nélkülöző kisipari jellegű városban a munkások szervezése. Az egyház mindenüvé elérő hatalma miatt, a felvilágosító-, nevelő-, forradalmasító munka még nagyobb nehézséget jelentett a vallás eszközeivel is kordában tartott tömegek között.

A munkásság azonban felocsúdott kábultságából. Egerben először a kőművesek szedték össze magukat. 1922 tavaszán megalakult az építőmunkások szakszervezete a „Rókafúró” nevű vendéglőben. Röviddel utána a „Hazám” kávéházba, a Dobó utcába került és itt alakult meg akkor a Földmunkások Szakszervezete is [8].

A háborúból hazaérkező építőmunkások nagyrészt beléptek és résztvettek a szakszervezet munkájában. Munkát Egerben viszont nem kaphattak — pl. egyik csoport a Barátok templománál dolgozott, de összesen csak két hétig, mert Subik kanonok megtudta, hogy szervezett munkások dolgoznak ott, s menten el is távolíttatta őket [9]. Ezért kénytelenek voltak főleg vidéken munkát vállalni.

A befizetőhelyeiket is igen sűrűn kénytelenek voltak váltogatni, mivel a rendőrség a mozgalomnak helytadó vendéglő nyitvatartásának jogát állandóan meg akarta vonni. 1923 nyarán, az alacsony fizetés miatt, már sikeres sztrájkmozgalmat bonyolítottak le a munkások. Az erősödő szakszervezeti mozgalom izgatta a város urait [10].

1919 augusztusában létrehozták a Keresztény Szocialista Szakszervezeteket. A létrehozott Keresztény Szocialista Szakszervezetet Subik kanonok minden erejével támogatta. Gyöngyösön e szervezkedés élén a hírhedt ellenforradalmár, Bozsik Pál plébános állott.

A munkásság azonban felismerte a klérus szándékát és ellenállása megmutatkozott a Keresztény Szocialista Szakszervezetek bojkottálásában. Pedig a Katolikus Legényegyletben székelő Keresztény Szocialista Szakszervezet a maga lehetőségeivel: dalárda, színjátszó műkedvelő, tánciskola, ösztánc, táncmulatság, előadás, szakmai tanfolyam — nagy vonzerőt gyakorolt főként a fiatalokra. A munkahelyeken is állandó nyomást

gyakoroltak a dolgozókra, hogy lépjenek át a Keresztény Szocialista Szakszervezetbe.

Az egri Dohánygyárban is a legkülönbözőbb intézkedéseket fogantatóították a munkásokkal szemben. Napirenden voltak az internálások, a rendőri felügyelet alá helyezések, s ugyanakkor a papság széles körű szervező munkát végzett, hogy a munkások egyre nagyobb részét vonja be a Keresztény Szocialista Szakszervezetbe. Sajnos nem kétséges, hogy a dohánygyárban, Eger akkori legnagyobb üzemében ezeknek szervezőmunkája eredménnyel járt [11]

Ugyanakkor a munkásság is felismerte, hogy a szervezés, az összefogás, az egyes szakmák tagjainak megtartása a szakszervezetekben, milyen fontos feladat. Az egyes szakszervezeti csoportok tagsága természetesen szociális szempontból is sajátosan alakult és eltérést mutatott politikai tapasztalatokat, elméleti felkészültséget és múltját illetően is. De voltak olyan csoportok, ahol a demokratikus, forradalmi elemeknek szinte kizárólagos befolyásuk volt, így az építőmunkások, a vasas és fémmunkások szakszervezeteiben.

A továbblépés szempontjából fontosnak tartották megfelelő helyiség, munkásotthon biztosítását. Az állandó költözködés vetette fel azt a gondolatot, hogy összefogva, valamennyi szakma munkásotthont létesítsen. Miután a fások, vasasok is állandó kényszerköltözködés alatt voltak, elfogadták a javaslatot. Elegendő pénz azonban nem állt rendelkezésre, ezért később elérhetőbbnek tartották a helyiség bérelését.

Az egyes szakcsoportok vezetői nagyon jól látták, hogy tulajdonképpen minden életképes szervezeti mozgalmat lehetetlenné tesz az az állapot, hogy a szervezett munkásság kénytelen kocsμάzni, csak azért, hogy járulékát be tudja fizetni. A kocsμάkban semmiféle politikai munkát kifejteni nem tudtak. Sürgős feladat volt tehát munkásotthon biztosítása. Az otthon kialakításáért egyes csoportok nagyon komoly erőfeszítéseket tettek. Szűkös keretükből pénzt gyűjtöttek össze az otthon alapjára, amelyből végül is közös döntés alapján helyiség bérelését határozták el. Az első lépés megtörtént és 1925 nyarán a Kígyó utcában (ma Mecset utca) kibéreltek egy kétszoba-konyha és egy különálló helyiséget. A két szobából az építők egy kisebbszerű termet alakítottak ki, amit aztán be is rendeztek. A helyiség kialakításában, otthonossá tételében a szakszervezet nőtagjai bekapcsolódtak [12].

1925 őszén az egyes szakmai csoportok vezetősége előtt már ismertté vált, hogy a különböző szakmákat közösen érintő ügyekben egyeztetésre, közös állásfoglalásra és döntésre van szükség. Így alakult meg 1925 őszén a Szakmaközi Bizottság, amelyben minden szakma három vezetőségi tagot delegált. Az 1926 szeptemberében megtartott összehívott ülésen megválasztották az új vezetőséget. A szaktanács újraélesztése komoly előrelépést jelentett a mozgalom útján. Az Egri Népújság felháborodva közölte, hogy a szervezett munkásság a Gyenes-féle vendéglőben tisztújító közgyűlést merészelt tartani. Az elnök a gazdasági helyzetről, Krausz Mór budapesti kiküldött, a munkásság világhelyzetéről beszélt. A gyűlés a télre három szaktanfolyam elindítását határozta el. Összesen 81-en vettek

részt a gyűlésen, köztük 16 földműves. A klerikális újság leginkább a földművesek résztvételét fájlalta [13].

Nemcsak Egerben, de Gyöngyösön és Hatvanban is megindult a szervezkedés. A vármegye urai megrémültek. Hová vezet mindez?

A törvényhatósági közgyűlés, egyetértve Nógrád és Hont vármegyék közönségével, jónak látta figyelmeztetni a kormányt, hogy „a szakszervezetek működésének megszüntetése a haza biztonságának érdekében, immár elengedhetetlen szükségesség”. Hazánkat „csak erős, öntudatos, nemzeti diktatúra mentheti meg a végpusztulástól”.

A klérus természetesen elszomorodva látta ezeket a jelenségeket. Igen sajnálta, hogy „a különben jóra való munkások, ahelyett, hogy családjukkal törődjenek, a kocsmákban, a sztrájkutányán lopják a drága munkanapot”. „Egyesüljenek, jó, de ne a vöröslobogó alatt” — írja az Egri Népújság.

1926-ra a szakmák közötti kapcsolat megerősödött. Döntés született, hogy az „otthon alap növelésére nyomassanak téglajegyeket, amelyek 5—10—15 tégláértéket képviseltek” [14].

A vasmunkásoknál oktatásügyi alapot is létrehoztak, amelyet a tél folyamán lebonyolítandó ismeretterjesztő előadások megrendezésére fordítottak.

A keresztény szocialisták tevékenysége is megélenkült az erősödő munkásmozgalom láttán. A Katolikus Legényegylet számára egy új és nagyszabású székház építését vették tervbe, amihez jelentős állami hozzájárulást biztosítottak.

A munkásotthon ügyében újra sürgetően léptek fel. 1927. november 14-én kelt levelükben az Országos Szakszervezeti Tanácshoz fordult az egri vezetőség, hogy támogassák az otthon ügyét. Támogatást azonban nem kaptak. A Szakszervezeti Központ nem tartotta fontosnak Egerben a mozgalom erőteljesebb szervezését. Opportunista módon, eleve kilátástalannak látta a városban a harcot, a különösen erős klérussal szemben. A Szakszervezeti Központból lent járt küldött a későbbi évben azt is megfogalmazta — az építőmunkások legnagyobb megdöbbenésére —, hogy lépjenek be a Keresztény Szocialista Szakszervezetbe.

A klérus mindent elkövetett a megyében a mozgalmak elnyomására. A megye parasztságát, mint „a keresztény egyház béketűrő nyáját” szerette volna látni. A falut úgy tekintette, „mint a nyugalom oázisát, ahol az emberek egymást tisztelve élnek és ahol van mit aprítani a tejbe [15].

Hamarosan rá kellett azonban ébrednie, hogy a megye parasztságának megváltozott a képe. Az Eger ezt írja: „A harcteret járt, a rabkenyeret evett magyarokban valami ellenséges indulat lappang. Némán bólogat a vezetők szavára, de belül dacok feszülnek benne, lázadó dacok... most nagy tagadás van a falu fölött és nagy csend” [16].

Érezték az egyre tornyosuló, erősödő ellenállást, a csendőrök és az egész közigazgatási apparátus szinte állandó készenlétben állt a munkások és agrárproletárok megmozdulásainak elfojtására.

1924 augusztusában a szatmári püspökség egyik tanyájáról 25 munkást kísértetett be a tiszafüredi főszolgabíró, mert megtagadták a munkát [17].

1926 augusztusában az ifj. Beökönyi Viktor detki uradalmában 37 cséplőmunkás lépett fel magasabb bérköveteléssel és beszüntette a munkát. Csak a főszolgabíró „intézkedése folytán” álltak munkába [18].

Az egyre sűrűbben jelentkező aratósztrájkokkal szemben is megtettek minden óvintézkedést. Heves vármegye alispánja — 1926-os jelentése szerint — a földművelődésügyi miniszter leírására „megnyugtató” választ ad. „A munkásmozgalmakat úgy én, mint a község előljáróságai és a csendőrőrsök, élénk figyelemmel kísérik.”

A mozgalmak megelőzése érdekében a főispán 1927-ben már szükségesnek tartotta, hogy „főképpen az aratósi időszak alatt a csendőrség ne vezényeltetné el különböző iskolákba és tanfolyamokra”. A megyei katolikus reakció döbbenve figyelte a tömegek balratolódását, a városi munkásság és a falusi nincstelenek egyre fokozódó elkeseredését. „Fel a bástyára, munkára, a métely irtására” — adta ki a harci jelszót a klerikális megyei újság. A törvényhatóság közgyűlése is jónak látta figyelmeztetni a kormányt, hogy a „haza biztonságának érdekében a szakszervezetek működését szüntesse be” [19].

A klérus agitációja azonban, melyet lelkiterrorral, munkakényszerrel és minden egyéb eszközzel folytatott, a gyakorlatban másképpen hatott. 1924-ben Gyöngyös környékén, a Keresztény Szocialista Szakszervezetekbe nagyrészt főszolgabírói terrorral belekényszerített földmunkások bérmozgalmat kezdeményeztek, amely több község szegényparasztságát magával ragadott és egy nagyobb méretű aratósztrájkba csapott át [20].

A gazdasági válság jelentkezése még tovább élezte az ellentmondást és tovább fokozta a megye dolgozó népének ellenállását. A szakszervezetek megerősödése után, a munkásság és parasztság mozgalma alapján lehetővé vált a szociáldemokrata pártszervezetek újjászervezése is. Egerben 1929-ben alakult meg ismét a Szociáldemokrata Párt az Érsek utca 2. szám alatt, a kereskedelmi alkalmazottak egri csoportjának összejövetele helyiségében. Gyöngyösön és Tiszafüreden szintén ebben az időszakban szervezték újjá [21]. Ugyanebben az időben (1928—29) kezdte meg kiépíteni szervezeteit a Kommunisták Magyarországi Pártja is. Egerben az illegális szervező munkára a megbízást Zbiskó József lakatos kapta. Mellette a szervező munkában Zbiskó Károly cipész, Koltai István és Grósz Ernő fiatal mérnök vettek részt [22].

A munka igen óvatosan haladt előre és sikerült megteremteni azokat a kapcsolatokat, amelyekben keresztül eljuttathatták a párt politikáját a dolgozókhöz. Személyes beszélgetésekben, az illegális sajtótermékek, röplapok, folyóiratok terjesztésével, a szakszervezetben és kirándulásokon szervezett előadásokkal terjesztették a párt politikáját, a marxista nézeteket [23].

Az illegális munkát, a forradalmi nézetek terjesztését egyes szakszervezeti csoportokban és a szociáldemokrata párt keretei között is végezték. Kiterjedt a munka a szegényparaszti körzetekre, a hóstyákra, a város kereskedelmi alkalmazottaira, segédekre, munkásokra és jelentős volt a környező falvakban, községekben a szegényparasztság között végzett munka is [24].

Nem kétséges, hogy a megye dolgozó népének ellenállása fokozódott.

Ezt mutatták az 1929-es OTI-választások, ahol a kommunisták és szocialisták indultak. Az erősödő munkásmozgalmat tükrözik a megyei sajtó 1928—29. évi számai is [25]. Az Egri Népújság inti a politikai vezetést attól, hogy a baloldallal szemben a legcsekélyebb mértékben is lojális legyen. A szakszervezetek 1929 áprilisában egy beadvánnyal fordultak a város vezetőségéhez, amelyben a munkásotthon létesítésének engedélyezését és anyagi támogatást kértek. Erre a helyi sajtó elvakult dühvel reagált: „Nincs pénze a városnak munkásotthon építésére . . . erélyesen tiltakozunk az ellen, hogy a gondolkodásában egységes Eger egy fillérrel is hozzájáruljon egy szociáldemokrata tűzfészek megteremtéséhez” [26].

Hiába volt a féktelen terror, a vad gyűlölet, nem tudták megakadályozni a dolgozó tömegek ellenállási mozgalmának, rendszer elleni gyűlöletének szélesedését, a munkások-parasztok, a haladó demokratikus érzelmű értelmiségek egymásratalálását szövetségének alakulását. Ezt bizonyította az 1928. május elseje megünneplése is. Felhasználták ehhez a Természetbarátok Turistaegyesületét — a munkásturisták szervezetét is, amely a megyében 1912 óta működött. Néhány lelkes nyomdász alakította meg 20 taggal a TTE egri csoportját. A csoport fejlődését a háború megakasztotta, így elmaradt a menedékház építése is.

„1922-ben 10 éves jubileumát ünnepelte a csoport, mely alkalomból a városház dísztermében jubiláris közgyűlést tartottak. Ebben az időben 105 tagja volt a csoportnak, 1923-ban pedig 112 volt. Később egy bizonyos szétválasztódási folyamat ment végbe a csoportban, amennyiben azok, akik a csoport munkásjellegével megbarátkozni nem tudtak, átmentek a Magyar TE-hez, úgyhogy úgyszólván csupán a munkástagok maradtak hűséges tagjai a csoportnak. A két tábor bizonyos ellenszenvvel viseltetett egymással szemben” [27].

Nagy problémát okozott a helyiség hiánya. A túramegbeszéléseket — a szakszervezeti csoportmegbeszélésekhez hasonlóan — gyakran „a nagytemplom előtti parkban voltunk kénytelenek megtartani” [28].

Az ezekben az években újjáválasztott vezetőség lelkesedéssel és cél-tudatossággal élénkítette fel a csoport tevékenységét és jelentős tömegeket is sikerült megmozgatnia.

A csoportban, célkitűzéseiben és szellemében meghatározó szerepet játszottak azok az elvtársak, akik a Tanácsköztársaság idején a munkásmozgalmában jelentős szerepet töltöttek be. Az ő munkájuk során ötvöződött a szakszervezeti mozgalom és a Természetbarátok Turistaegyesületének tevékenysége. Ennek nyomán kapott helyet 1929-ben a csoport a munkásotthonban, amely azt eredményezte, hogy a taglétszám „rövid idő alatt harminc százalékkal emelkedett, a turaforgalom pedig kétszáz százalékkal” [29].

Kiépült a fotóosztály, fotókiállításokat rendeztek, megalapították a könyvtárat, amely jelentős számban természettudományos könyveket tartalmazott.

A csoport tevékenységének fellendülését bizonyítja a csoport túrastatistikája is: „1926-tól 1930. július 15-ig, azaz négy és fél év alatt összesen körülbelül 400 túrát mutat ki 3500 résztvevővel, ami, tekintve Eger város szociális viszonyait, igen szép teljesítmény” [30].

A megyei klérus ugyanis a hitélet elmélyítése mellett halaszthatatlan kötelességének tartotta „a konkolyt különválasztani a tiszta búzától”, mely abban is megnyilatkozott, hogy az egyesületek tagjainak névjegyzékét átvizsgálva kizárta soraiból a papi szempontból „aggályos” elemeket.

Az „úri” úristák, hogy a gyanú árnyéka se férközhessen katolikus nivoltukhoz, papi embert választottak elnöküknek. A Magyar Túrista-egyesület Egri Bükkosztálya Török Kálmán apátkanokot kérte fel az elnöki feladatok ellátására. A Bélkő alatti, Telekessy István püspökről nevezett új menedékház Török Kálmán szentelte fel. A felsőtárkányi Várhegy kilátótornyát Szmracsányi Lajos érsekről nevezték el. Ugyanitt, a menedékház tőszomszédságában barlangkápolnát építettek. „Az erdő öreg fáit szentképekkel, kisebb-nagyobb feszületekkel (előttük örökéző mecsekkel) úgy teleaggatták, hogy a Várkút környéke inkább hasonlított kegyhelyhez, semmint kiránduló helyhez” [31].

„Az úri túristák hegyenjáró Sz. Bernát, a vadászok újra Sz. Hubertus védelme alá helyezték magukat. Az egri vadászok dr. Hedry Lőrinc főispán vezetésével minden év november 3-án, tehát Sz. Hubertus emléknapján a Paulai Sz. Vince-nővérek kápolnájában gyűltek össze misét hallgatni, istentisztelet végeztével a pap megoldotta mind a fegyvereket, mind a pórázon elővezetett ebeket” [32]

Eger értelmiségének egyesületeit a Katolikus Kör fogta össze, amely az érseki rezidenciában kapott helyet, s így megfelelő papi befolyás alatt állt. A néphumor igen találóan nevezte el a klubot „Szent Csárdának”. Itt formálták a Horthy-időszak alatt a városi és megyei közvéleményt, itt döntöttek közügyekben, politikai kérdésekben is.

A Természetbarátok Turistaegyesületét éppen összetétele és célkitűzése következtében nem tűrte a megye vezetősége. Minthogy a Várhegy érseki tulajdon volt, a munkásturistákat, a Természetbarátok Egyesületét kitiltották a Várhegyről.

Megmutatkozott ez a bánásmód a természetbarátok menedékház-építési ügyénél is. A Várhegy erdőségéből kitiltott munkásturisták 1929-ben nem az érsekségtől, de egy felsőtárkányi magánszemélytől telket vásároltak, s így épült fel „a Bükkben az első TTE-menedékkunyhó, a Tibahegy oldalán, 806 négyszögöles telken, 16 személy részére berendezve” [33].

A megye vezetői — akik a munkásturistákat állandóan azzal gyanúsították, hogy kommunista összeesküvéseket szőnek az erdőn — természetesen nem akarták ezt megtűrni. Az egri járási főszolgabíró fel is lépett az építkezés ellen, és megtagadta az építési engedély kiadását. Az elutasítás megokolásánál hivatkozott arra, hogy „a ház az erdő közvetlen közelében épülne, mely iránt az érdekelt szomszédság tiltakozását már ez idő szerint is bejelentette. Megtagadandó az építkezési engedély továbbá azért is, mert az oda csoportokban kiránduló turistákat ellenőrizni nem lehet, a tüzeléshez szükséges fát több mint bizonyos, hogy fentnevezett erdőbirtokos erdejéből szereznék be, s ezáltal az erdei falopások egész sorozata kerülne elbírálás alá fenti hatósághoz. Érdekelt erdőtulajdonos azon tiltakozása, hogy ezáltal a vadállományban is tetemes kárt okozhatnának, szintén helytálló. Az erdő közvetlen közelében építendő menedékházban, a nyári időszak alkalmával a tüzelés veszélyes volna, mert a kéményből ki-

szálló szikra az erdő felgyújtására vezethetne. Az itt felsorolt indokaim alapján a kérelem elutasítandó volt” [34].

A természetbarátok kunyhójából kipattanó szikra veszélyes volt az érseki erdészet számára, de az erdő kellős közepén, a tölgyfák és bükkök között felépített „úri” turisták várkúti menedékháza nem. A természetbarátok menedékkunyhója végül sok herce-hurca és „instanciázás” után mégiscsak felépült. Felépülte után az érseki erdőgondnokság nem messze a kunyhótól ellenkunyhót állított össze ölfából, rózséból, hogy onnan a kakastollasok jobban szemmel tarthassák a falusi fatolvajokat — valójában a menedékkunyhóban pihenő, beszélgető munkások kihallgatását szolgálta [35].

A Természetbarátok Turistaegyesülete célkitűzéseinek megfelelően szolgálta tagjainak érdekeit, részét képezte az egyetemes munkáskultúrmozgalomnak és politikai harcának.

Igy adott keretet például az egyik május elseje megünneplésének is.

A Horthy-korszakban május elseje megünneplésének engedélyezését a szervezett munkásság éveken át hasztalan kérelmezte a hatóságoktól. A rendőrség 1928-ban sem adta meg az engedélyt. Akkor határozták el Eger szervezett munkásai, hogy ünnepelni kivonulnak messze a várostól, a Bükk erdőségébe. Helybeli természetbarátok — többségükben szocialisták, kommunisták — vállalták a kb. 200—210 főnyi csoport kalauzolását. Az ünneplő társaság kora hajnalban indult el az erdő közé, túl még a Berván is, a Diána-lápába. Ragyogó napsütéses nap volt, s az ünneplők az erdőben végre, a tilalom ellenére is, szabadon beszélgethettek [36].

Ünnepi előadónak Kolacskovszky Lajost hívta meg a vezetőség Budapestről. Kolacskovszky maga is Heves megyei ember volt. A Tanácsköztársaság idején a megye első vörös alispánja, s éppen azért tartózkodott Budapesten, mert szocialista-kommunista magatartása miatt Egerben munkát nem kaphatott.

Kolacskovszky 11 budai természetbarát társaságában már április 29-én megérkezett a Bükkbe. A 11 természetbarát szintén munkások, szocialisták. Ők Miskolc felől indultak, hogy ezzel félrevezessék a rendőrséget [37].

Az első éjszakát rozoga szénapajtában töltötték Jávorkútnál, az erdő mélyén. A május elsejére virradó éjszakán pedig a Tarkó sziklaodújában helyezkedtek el. Itt készültek a Heves megyei és budapesti szocialisták-kommunisták egy kis csoportja a munkásosztály nagy ünnepének, május elsejének megünneplésére.

Április 30-án éjfélkor a Heves megyeiek két küldötte érkezett a Tarkóba megtárgyalni a másnapi teendőket. Az egyik Dancza János, a másik Fazekas János volt. Egriek, budaiak nyugodtan beszélgethettek a gallyakból rögtönzött tábortűz mellett. Nyugodtan emlékezhetek, tervezgethettek, hiszen itt nem kellett tartaniuk rendőröktől, besúgóktól.

„Sasok vijjogása, madarak dala ébresztette a társaságot. Egriek, budaiak kiálltak a barlang szája elé és kéz a kézben rázendítettek:

*Nem lesz a tőke úr mirajtunk,
elvész, aki a múltnak él,
A szabadság honába tartunk,
az igazság nekünk a cél” [38]*

Aztán elindult a társaság az egriek vezetésével a vadregényes hegyeken át. Futott-csúszott lejtőkön, átnágott embermagas bozótban, igyekezett a Határhegy, illetve a Diána-lápa felé. A Határtetőről (Felnémet és Belpátfalva között ezen át vonul az erdőhatár) mély erdei út vezetett a lápába. Az egri ifjómunkások a mély út két felén nőtt kökénybozót virágos ágait átfonva lugasformára hajlították össze, úgy, hogy a budaiak katonás menetoszlopot alakítva, e diadalkapuk egész sorozatán át vonultak be az összejövétel színhelyére.

A megérkezett budaiakat az egriek lelkesen üdvözölték, majd a két társaság összevegyült és vége-hossza nem volt a meleg baráti öleléseknek, a baráti kézszorításoknak, a kínálgatásoknak [39].

Azután Kolacskovszky méltatta május elseje jelentőségét. A beszéd alatt persze ügyeltek és észrevették, hogy az érseki erdészek kerülgetik a Diána-lápát. Nem sokkal később Felsőtárkányból megérkezett az állig felfegyverzett, zordon ábrázatú őrző. Gorombáskodtak, ütlegelni kezdték a jelenlevőket. (A budaiaknak szerencsésük volt, a csendőrök megérkezése előtt elindultak a vasúthoz.) Megkezdődött az igazoltatás, a kosarak, hátizsákok kiforgatása, tartalmának átvizsgálása.

A csendőrtiszthelyettes elrendelte még a sakktábla kockáinak szuronyal való lefejtését is, hátha ott vannak eldugva a kommunista utasítások, a röpcédulák. A kirándulás férfi tagjait sorbaállították és a csendőrök pofonok kíséretében útnak indították őket, kit Egerbe, kit Felsőtárkányba további kihallgatás végett. A csendőrparancsnok magából kikelve ordította: „Vegyétek tudomásul, hogy itt nem lesz többet kommunizmus!” [40].

Amíg ez történt, a Berva völgyében — Egerben — szigorúan tilos volt mindenféle összejövétel, csoportosulás. Megerősített csendőr, rendőrzőrök cirkáltak az utcákon szuronyos puskákkal, élesre töltött fegyverekkel, őrség állt a piacon.

Az ellenállást azonban csak átmenetileg tudta megtörni a terror. 1929-ben a Márkus cégnél dolgozó, mintegy 200 építőmunkás határozta el május elseje ünneplését és bejelentették, hogy ezen a napon nem dolgoznak. Persze nem sokkal utána következett a megtorlás. Az építkezésekről minden szervezett munkást elbocsátottak és Subik kanonok utasítására keresztény szocialista építőmunkásokat állítottak helyükre [41].

A válság éveiben az üldözés, nyomor, tengődés lett úrrá a megyében a munkások és parasztok között. Az építőipari munkásoknak az inségmunka keretében 30 fillér órabért fizettek és ezenkívül a Hangyához kaptak kiutalást sóra, babra, lisztre és burgonyára.

A dolgozó magyar nép a kommunisták vezetésével harcra kelt a nyomor, a fasizmus ellen. A párt országsszerte tüntetéseket, sztrájkokat szervezett, fokozott harcra szólította fel a munkásságot és szegélyparasztsságot [42]. Amikor 1930-ban az egri érsekség és a város megszüntette a három hónapja tartó ingyen kenyér- és tejakciót, ennek hírére július 1-én munkásasszonyok nagy tömege jelent meg a városházán és tüntetve — munkát, kenyeret követeltek [43].

1930. szeptember elsejére országsszerte harcos tüntetésekre készültek. A párt kiadta a jelszót, harcos politikai tüntetéssé kell változtatni szept-

tember elsejét. Megyénkben a dolgozók Egerben és Gyöngyösön a rendőrterror ellenére is megtartották tüntető felvonulásukat. A Népszava is beszámolt róla.

A szervezett munkásság erejét hirdette újra 1931. május elseje. Egerben a város különböző részein megjelentek a falakon a plakátok, a jelszavak. „Éljen a vörös május!” „Éljen a forradalmi Magyarország!”. 1931. május 10-én reggel az újhatvani katolikus templom ajtaján szintén hatalmas plakátfeliratot találtak, amelyen vörös betűkkel ez állt: „Éljen a vörös május!”. Később a házak falán is fedeztek fel hasonló papírlapokat, amelyen ez állt: „Éljen a forradalmi Magyarország!” „Éljen a kommün!” [44].

Az 1930-as évben az Egert környező több községben is megindult az illegális munka. Sajtótermékekkel, röpcédulákkal keresték fel a dolgozó parasztokat [45].

Egerben az SZDP helyiségében és lakásokon tartott összejöveteleken előadások hangzottak el Marx gazdaságpolitikai nézeteiről, a szovjetekekről.

Egerben, 1930—31 telén a bérelt munkásotthonban szinte mozdulni is alig lehetett, mert a dolgozó parasztok elég nagy számban keresték fel a helyiséget. A szűkös lehetőségekhez képest az otthonban folyt a felvilágosító munka, amely nem is maradt eredménytelen. Az Eger 1931. márciusi számában beszámol arról, hogy ... a szociáldemokraták „egy hónap óta ólálkodnak a hóstyák népe között... , hogy a földműves legényeket szédítsék a vörös zászló alá, olyan jelszavakkal, amikről minden józan gondolkodású ember tudja, hogy ostobaság, mint például a 8 órás munkaidő bevezetése ... vagy mint a barátság és békesség megteremtése a Földön” [46].

Különösen sajnálja az Eger, hogy a szocialistákhoz, főleg a földműves fiatalság vonzódik. „Előfordult — írja ugyanez a szám —, hogy egy békességes suhanc arra biztatta a dolgozókat, minek dolgoztok olyan nagyon, azért a rongyos két pengőért. Megtörtént ugyanott, hogy tizenegy demokrata legény abbahagyta a munkát.” A fizetéskor olyan is előfordult, hogy elővették a bicskát, fenni kezdték azzal a fenyegetéssel, hogy „majd tudják, kibe kell ezt szalajtani” [47].

A dolgozó parasztság felvilágosítására tulajdonképpen kevés volt az, amit a fasizmus nehéz évei, a lehetetlen körülmények közepette tenni tudtak. Ami eredményt akkor elértek, az emlékezésekből és iratokból hitelen megállapítható, hogy elsősorban Balázs Ignác, Grégász József, Eged Lajos, Mácsai János, Bóta Bernát és más elvtársak jó munkáját dicséri. Nem az ő áldozatvállalásukon és erőfeszítésükön múlt, hogy a hóstyák dolgozó parasztságát a párt számára még szélesebb körben megnyerjék és a reakcióval szembeállítsák.

1932 novemberében Eger szervezett munkásai ünnepi előadáson emlékeztek meg a Nagy Októberi Szocialista Forradalomról [48]. 1932. április 20-i jelentésében az alispán igyekezett megmagyarázni a helyzetet és felhívta a figyelmet a szociáldemokrata pártnak a megye területén megélénkült nagyszabású akcióira.

A jelentésben a világgazdasági válsággal magyarázza „a jelenlegi társadalmi, állami berendezkedéssel elégedetlenkedők számának növekedését”.

A klérus és a helyi reakció nem nézte tétlenül a szélesedő propagandát, a fokozódó ellenállást. A megyei reakció beindította terrorgépezetét. Segítette ebben őket az 1932-ben országosan kiszélesedő hadjárat, amely nagyarányú letartóztatásokban, kommunistaellenes akciókban jelentkezett. Az 1932-es letartóztatások idején az egri szocialisták-kommunisták közül is sokat letartóztattak.

Átmenetileg ez a mozgalom továbbfejlődését akadályozta. 1935-től Zbiskó Józsefnek el kellett hagynia a megyét, s így Balázs Ignác lett az illegális mozgalom irányítója. Balázs Ignác a szociáldemokrata pártban nagy gondot fordított arra, hogy megfelelő forradalmi érzelmű elemekből alakuljon ki a vezetés, amely a dolgozó tömegekkel a lehetőségekhez képest, széles kapcsolatokat épít ki [49].

Bár a mozgalom valamelyest visszaesett, mégis eredményeként kell értékelni a szabó munkások 1936. májusi, a cipészsegédek és csizmadiasegédek 1936. szeptemberi, majd 1937. szeptemberi béremelési követelését, illetve a béremelésekért folytatott sztrákjait. Ugyancsak eredményként könyvelhető el, hogy az 1930-as évek közepén, amikor az építkezések fellendültek, az építőmunkások szakszervezete szintén többnapos eredményes sztrájkot folytatott [50].

A Szociáldemokrata Párt agitációs tevékenységét tükrözte a Népszavában megjelent cikkek ismertetése, illetve más, a központ által rendelkezésre bocsátott anyagok propagálása. Ugyancsak említést érdemel az Egri Hangok című megyei újság is, amely először 1936-ban jelent meg (SZDP újság) és a munkásság nyomora és szociális elnyomottsága ellen lépett fel [51].

Eredményesen folyt a Vörös kereszt-bélyegek terjesztése is, amellyel a baloldali szociáldemokraták, a kommunisták foglalkoztak [52].

Az 1938-as év újabb nehézségeket hozott az egri munkásmozgalomra. 1938. februárjában választást tartottak (ekkor kb. 150 tagja volt a pártnak), amelyből a baloldal került ki győztesen. A harcok forradalmi érzelmű munkáscsoport azonban nem számított arra, mit jelenthet ez a mozgalom számára. Személyi ellentét alakult ki Okos és az új vezetőség között. Okos Miklós feljelentést tett a központban, kommunistáknak minősítve az új vezetőséget, aminek következtében még fokozottabban megindult a rendőrségi ellenőrzés, a retorzió.

Előadásokat nem tarthattak, a propaganda munka erősen visszaszorult, amit tényleg akartak, vagyis hogy intenzívebbé tenni a pártéletet, továbbszélesíteni a mozgalmat, ez éppen az előbbiek miatt nem sikerült. A Szakszervezeti Központból Szeder és mások lejöttek, lemondatták a vezetést és megfenyegették őket a rendőrséggel [53]

Magyarország hadbalépése a hitleri fasiszták oldalán még tovább súlyosbította a dolgozó nép helyzetét és fokozta az ellenállást. A Heves megyei klérus és reakció a kormány nemzetvesztő politikájához csatlakozva hirdette és indokolta a háborúban való részvétel jelentőségét. Különösen az 1941. június 27-i eseményeket, Magyarországnak a Szovjetunió elleni

hadbalépését tartották fontosnak. Azt hitték, hogy a Szovjetunió megsemmisítése felszámolja a bolsevizmus veszélyét, a forradalmi elemek frontra-küldése, azok fizikai megsemmisülését eredményezi és nem utolsó sorban szédítette őket a koncon való osztozkodás reménye.

Elkövetkezett a magyar történelem egyik legsötétebb és legszegyenteljesebb korszaka.

Horthyék a háborúhoz megbízható hátországot akartak, ezért mindent elkövettek, hogy az országban néma csend legyen. Úgy biztosították ezt, hogy minden olyan erőt, amely a háborús politika ellen fellépett, némaságra kényszerítették. A terror, amely addig is a rendszer fennmaradásának legfőbb eszköze volt, most minden korábbinál nagyobb lendületet kapott.

Kommunisták, baloldali szociáldemokraták, a rendszerrel szembenálló hazafiak ezreit börtönzték be és internálták — Heves megyéből is. 1941-ben vitték el először Ankli Józsefet és Balázs Ignácot Miskolcra, majd visszaengedték őket. Később 1941 szeptemberében ismét elvitték Hajnal Mihály, Bóta Bernát, Balázs Ignác elvtársakat. A zsidótörvény végrehajtása is megindult. Az itthonmaradókra még nagyobb feladat hárult. A fő törekvés az volt, hogy a párt legalitását megtartsák, gyűjtöttek az elvtársak megsegítésére és személyi agitáció kereteiben, a moszkvai hírek alapján igyekeztek az emberekben a felszabadulás hitét ébrentartani [54].

Az 1943 februári események, a sztálingrádi csata kimenetele megélénkítette a mozgalmat. A hitlerista vezérkart és szövetségeseit megdöbentette ez a vereség. A fasiszta blokkban megindult a bomlás. A magyar uralkodó osztály azonban változatlanul kitartott népellenes politikája mellett. Bármennyire hűséges szövetségese akart is maradni a fasiszta Németországnak, 1944. március 19-én a németek megszállták az országot.

Az 1944-es esztendő a Heves megyei dolgozó nép számára még súlyosabb helyzetet teremtett.

Március 21-én a rendőrség betiltotta az SZDP működését, a helyiséget lezáratta. Ugyanakkor a belügyminiszter kiadott egy titkos utasítást, melyben a kommunista-gyanús elemek letartóztatását rendelte el [55]. A rendeletnek megfelelően 1944. április 4-re virradóra az egrí rendőrség 21 kommunista és baloldali egyént tartóztatott le, akiket Ricsére szállítottak. Ricséről 1944. július 14-én szabadultak egy rövid időre, de szigorú rendőri felügyelet alatt álltak.

Az év elején megjelent kormányrendelet tovább növelte a parasztság terménybeszolgáltatási terhét. Ugyanakkor jelent meg a kormánynak a munkabérek megállapító és a mezőgazdasági munkakényszerről szóló rendelete. A rendeletnek megfelelően minden mezőgazdasági munkavállalónak szerződést kellett kötnie. A rendelet kimondta, hogy aki ennek nem tesz eleget, azt internálják és munkatárborba szállítják. Ez széles körű ellenállást váltott ki a megye szegényparasztságának körében, mivel a munkabért „a mezőgazdasági munka- és cselédbérek a vonatkozó rendeletek alapján a vármegyei munkabér-megállapító bizottság az 1943. év július hó 1-i állapotnak megfelelően állapította meg” [56].

Heves vármegye alispánjának jelentése 1944 februárjában arról számol be, hogy „a napszámberék mindenütt felülmúlják a hatóságilag meg-

állapított béreket. A munkafegyelem romlott. Azon munkásoknak — akik a megadott határidőn belül nem szerződtek le — honvédelmi munkaszolgálatra való igénybevétele folyamatban van” [57].

1944. augusztusában az alispáni jelentés azt is kénytelen beismerni, hogy a megállapított bérekért nem hajlandók munkát vállalni. „Különösen nagy napszámbéreket fizetnek Gyöngyös és Eger városok szőlőtermő területein — írja beszámolójában — a munkafegyelem romlott. A munkások a gabonaárak alacsonyága miatt a részes cséplési munkákat sem vállalják szívesen. Több helyen hatósági kirendelésre volt szükség. A vármegye területén a tavasz folyamán 600 munkás lett honvédelmi munkára kirendelve, 8 gazdasági cseléd pedig kényszerszerződtetéssel alkalmazva” [58].

A hatósági kényszer és a csendőrség nyomására sikerült tehát csak elérni, hogy a munkások leszerződtek. Komoly ellenállásra került sor Egerbakta, Füzesabony, Demjén, Kerecsend, Egerszólát, Egerszalók községekben, ahol a munkások szervezeten megtagadták a feltételek aláírását. Az itteni dolgozók közül kétszázat internáltak, illetve kényszerszerződéssel alföldi nagybirtokokra vittek dolgozni. A munkakényszerrel szembeni ellenállást mutatja a Vármegye Hivatalos Lapjában folyamatosan megjelenő „ismeretlen helyen tartózkodók ügyében kiadott körözések” [59].

A német csapatok visszavonulása tovább súlyosbította a közellátási helyzetet, ez szintén tömeges elégedetlenséget váltott ki. A Közigazgatási Bizottság 1944. július 20-i jelentése szerint „a zsírellátás biztosítása mind nagyobb nehézségekbe ütközik. A közellátási minisztérium a polgári lakosság ellátására csupán margarint tud kiutalni. Ez a körülmény különösen a falusi lakosság részéről elégedetlenségre nyújt okot”.

A rendelkezésre álló szűk kereteket tovább terhelte a megyében települők óriási száma. 1944 augusztusi alispáni jelentés szerint az előző hónapokban „a vármegye területére 13 134 személy érkezett Budapestről. A menekültek közül 1552 Eger városban, 1168 Gyöngyös városban, 2988 az egri járásban, 2653 a gyöngyösi járásban, 1257 a hatvani járásban és 1052 a tiszafüredi járásban helyezkedett el. A menekültek, és itt-telepedettek valóságos száma azonban a felsoroltnál lényegesen nagyobb, mert a bejelentett létszámban nincsenek azok benne, akik lakásutalvány nélkül rokonokhoz vagy pedig kibérelt lakásrészekbe a bombázások után ideköltöztek. A kiköltözöttek tényleges létszámát megállapítani alig lehet, mivel eddig bejelentési kötelezettség őket a m. kir. rendőrség működési területét kivéve nem terhelte” [60].

A németek rablása, a menekülők nagy tömege miatt szinte a szükséges élelmiszer-mennyiséget a legminimálisabb szinten sem lehetett biztosítani. Az élelmiszerüzletek előtt egész éjszakákon át sort álló dolgozók tömegének a rendszerrel szemben táplált gyűlölete nőttön-nőtt. A növekvő ellenállást a megyében is fokozott terrorral akarják fékmentartani. A Heves Vármegye Hivatalos Lapja 1944. augusztus 5-i jelentése közli „Galyatezőn csendőrkülönítmény felállítását”. A különítmény működési területéhez Mátraszentimre nagyközség és Bagolyirtás lakott hely is hozzátartozott, azonkívül az erdőbe vonuló katonaszökevények, munkások üldözését kapta feladatul.

A különböző fasiszta apparátusok a nép ellenállásának növekedése nyomán, szinte a féktelen terror ellenére is felmondták a szolgálatot. A szovjet hadsereg győzelmeinek híre táplálta a bizakodást. A leventeegyesületekről 1944. augusztusában elkeseredett hangon számolt be a vármegye alispánjának jelentése. „A leventeegyesületi élet változatlanul pang. Az egyesületek vezetősége öntevékenység nélkül csupán a felsőbb helyről adott utasításokat hajtja végre. A vezetőségek ily gondolkodása mellett a leventeegyesületek nem töltik be hivatásukat.” Pedig lépten-nyomon szorgalmazták ezeknek működését és nem kétséges, hogy a legmegbízhatóbb, sokszor szadista tisztet bízta meg ezek vezetésével.

A háborúba való belefáradás, a rendszerrel szembeni gyűlölet mutatkozott meg a katonaszökevények és fiatalok nagy létszámában. „1944. júliusában és augusztusában több mint 300 Heves megyei illetőségű katonaszökevény ellen adtak ki körözési parancsot. Ezek nagy része Heves község, illetve a hevesi járás, Nagybátony, Rózsaszentmárton, Selyp, Szurdokpüspöki területére való volt” [61].

1944. október 15-én elhangzott a rádióban Horthy bejelentése a háborúból történő kiugrási kísérletről. Az elő nem készített kísérlet még tovább súlyosbította a magyar dolgozó nép helyzetét. Október 16-án a nyilasok átvették a hatalmat, a kommunisták és hazafiak ezrei kerültek a nyilasok kezére [62].

A német fasiszták a felszabadító Vörös Hadsereg elől minden értéket el akartak hurcolni, vagy megsemmisíteni és minden épkezláb embert magukkal cipelni ágyútölteléknek.

A németek pokoli terve, esztelen pusztítása, a falvak, városok, üzemek kiürítését elrendelő parancsa növelte a tömeges ellenállást. Közüzmek, villanytelepek leszerelését mégiscsak kénytelen-kelletlen eltűrte a nép, de amikor a még megmaradt üzemeknek a felrobbantására került volna sor, az egyszerű emberek szembeszálltak vele. Pl.: a németek által aláaknázott városi víztornyot megmentették Gyöngyösön. Egerben a villanyműveknél folytak hasonló akciók. A Tiszától menekülő magyar csapatoktól már csoportosan törekedtek a csapattestektől való leszakadásra.

A menekülők rettenetes kálváriája, a németek és nyilasok harácsolása és a felszabadító csapatokkal kapcsolatban érkező egyre reálisabb hírek maradásra bírták az embereket. Általánossá vált az a felfogás, „ha éhezni és fagyoskodni kell, legalább itthon, a saját hazánkban, saját lakásunkban tegyük” [63].

Az összefogás, a fasiszták elleni gyűlölet mutatkozott meg a katonaszökevények, a baloldali elemek és üldözöttek rejtegetésében, bújtatásában. Gyöngyösön, a Mátrában, a Bükkben többszázán rejtőzködtek. (pl.: jugoszláv partizánok, magyar katonaszökevények). A rejtegetőknek ez igen komoly kockázatot jelentett, mert azt a németek kegyetlenül megtörtölték, de nem kis gondot jelentett az üldözöttek élelmezése sem. 1944. október 16-án Egerben kommunistát tartóztattak le. Nem teljes még azoknak a névsora, akiket a megyéből hurcoltak el. Ebben a helyzetben a haladó erők számára egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy nincs más választás, mint a fegyveres ellenállás. A fegyveres ellenállás kérdése már 1944 júliusában a Ricséről történt szabadulás után igen komolyan felmerült a

megye kommunistái között. Keresték a kapcsolatot és a fegyveres szervezkedés lehetőségeit. Az illegális párttal Turcsányin keresztül volt kapcsolat [64].

1944. novemberében a magyar nemzeti felkelés bizottsága fegyveres felkelés előkészítésére tett kísérletet, s országszerte megindult ennek előkészítése [65]. A fegyveres felkelés gondolata a megye kommunistái között is felmerült. Azonban a megszervezésre a megyében, a nagymértékű letartóztatás után, még ennyire sem volt meg a reális lehetőség [66].

A demokratikus erők már csak a szovjet hadsereg felszabadító hadműveleteit követően oldhatták meg — Heves megyében is — a kommunista párt vezetésével létrejövő széles népmozgalom keretében azokat a feladatokat, amelyeket évtizedeken keresztül célként tűztek ki maguk elé.

J E G Y Z E T E K

- [1] Berend T. Iván: A tőkés gazdaság története Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, 1973.
- [2] Magyar Statisztikai Évkönyv, 1929—30. évf.
- [3] Uo.
- [4] Uo.
- [5] Eger város statisztikai megvilágításban. Budapest. 1933.
- [6] Uo.
- [7] Uo.
- [8] Mácsay János visszaemlékezése alapján. 61., 556.
- [9] Uo.
- [10] Dancza János visszaemlékezése alapján. 61. 566. l.
- [11] Heves megyei Állami Levéltár — Dohánygyári iratok.
- [12] Dancza János visszaemlékezése. 61., 556. l., valamint Mácsay János visszaemlékezése. 61. 556. alapján
- [13] Egri Népújság, 1926. szeptember 30. szám
- [14] Domboróczky József szóbeli visszaemlékezése alapján
- [15] Szántó Imre: A dolgozó parasztság helyzete Heves megyében a bethlemi konszolidáció és a gazdasági válság éveiben. 1955.
- [16] Eger, 1929. június 9. száma
- [17] Szántó Imre: I. m.
- [18] Uo.
- [19] Uo.
- [20] Uo.
- [21] Heves megyei Állami Levéltár Kolacskovszky-hagyaték, valamint Grégász József visszaemlékezése alapján
- [22] Búzás Gyula visszaemlékezése alapján
- [23] Heves megyei Állami Levéltár — Kolacskovszky-hagyaték
- [24] Grégász József visszaemlékezése alapján
- [25] Egri Népújság, 1928—29-es számai
- [26] Egri Népújság
- [27] A Természetbarátok Turistaegyesülete Hivatalos Lapja, XVIII. évfolyam. 1930. augusztus—októberi száma
- [28] Uo.
- [29] Uo.
- [30] Uo.
- [31] Heves megyei Állami Levéltár — Kolacskovszky-hagyaték
- [32] Uo.
- [33] A Természetbarátok Turistaegyesülete Hivatalos Lapja, XVIII. évfolyam. 1930. augusztus—októberi száma
- [34] Heves megyei Állami Levéltár — Kolacskovszky-hagyaték
- [35] Uo.

- [36] Uo., valamint Herendovics István: Az 1928-as május elsejéről. Népújság, 1952. május 1.
- [37] Dancza János visszaemlékezése alapján. Dobó Múzeum, 61. 566. l.
- [38] Heves megyei Állami Levéltár—Kolacs kovszky-hagyaték, valamint Dancza József visszaemlékezése alapján. Dobó Múzeum, 61. 566. l.
- [39] Uo.
- [40] Uo.
- [41] Mácsay János visszaemlékezése alapján. Dobó Múzeum, 61. 556. l.
- [42] A magyar forradalmi munkásmozgalom története 2. kötet. Kossuth Könyvkiadó, 1967.
- [43] Mácsay János visszaemlékezése alapján. Dobó Múzeum, 61. 556.
- [44] Eger, 1931. májusi száma
- [45] Bóta Bernát visszaemlékezése, valamint Búzás Gyula visszaemlékezése alapján. Dobó Múzeum, 61. 556 l.
- [46] Eger, 1931. márciusi száma
- [47] Eger, 1931. márciusi száma
- [48] Párttört. Archívum. A. III. 1718.
- [49] Grégász József visszaemlékezése alapján
- [50] Uo.
- [51] Egri Hangok, 1936. I. évfolyam
- [52] Eged Lajos visszaemlékezése alapján. Dobó Múzeum, 61. 555. l.
- [53] Grégász József visszaemlékezése alapján
- [54] Párttört. Archívum. A. III. 1718.
- [55] Heves vármegye alispánjához Bm. leirat. 2283. sz. 1944. április
- [56] Heves vármegye alispánjának jelentése 1943. szeptembertől 1944. február 29-ig terjedő időszakról. 57. oldal. Mg. fejezet, 4. bekezdés
- [57] Uo.
- [58] Heves vármegye alispánjának jelentése 1944. március 1.—augusztus 31-ig terjedő időszakról. 56. oldal. Mg.-fejezet, 3. bekezdés
- [59] Heves vármegye Hivatalos Lapja, 1944.
- [60] Heves vármegye alispánjának jelentése 1944. március 1.—augusztus 31-ig terjedő időszakról. 56. oldal. Mg.-fejezet, 3. bekezdés
- [61] Heves vármegye Hivatalos Lapja, 1944. július 13. száma.
- [62] A magyar forradalmi munkásmozgalom története. 3. kötet. Kossuth Könyvkiadó, 1967.
- [63] Pintér István: Magyar antifasizmus és ellenállás. Kossuth Könyvkiadó, 1975.
- [64] Grégász József visszaemlékezése alapján
- [65] A magyar forradalmi munkásmozgalom története, 3. kötet. Kossuth Könyvkiadó, 1967.
- [66] Eged Lajos visszaemlékezése. Dobó Múzeum, 61. 555. l., valamint Grégász József visszaemlékezése alapján